

„... mindjárást ez himnust”

„A fellyül elmondott psalmus után mindjárást ez himnust avagy mást kelly mondani, amelly a szentegyházi szolgálknak inkább tetszik” — olvassuk első fennmaradt népnyelvű protestáns liturgikus énekeskönyvünkben a vasárnap „reggeli éneklés”, vagyis prima himnuszához írt, sajátosan megengedő előírást. „Hymnus Iam lucis orto etc.” — adja meg magától értődő természetességgel graduáljában (Komjáti 1574) Huszár Gál a kottával közölt „Immáran a nap föl-jövéen” kezdetű himnusz latin eredetijére való hivatkozást. Vagyis a könyv ebben (is) folytatja a középkori esztergomi hagyományt, ahogyan az pedig egyezik az Európa-szerte hosszú évszázadok óta elterjedt liturgikus renddel. Hogy mennyiben egységes a középkori latin liturgia, hol vannak kivételek, és melyik helyeken mit jelent a „hosszú évszázadok óta”, jelen lapszámunknak egy fontos tanulmánya írja le.

Csak 1700-ig közel ötven kéziratoss és nyomtatott közös protestáns, evangélikus, református vagy unitárius, de néhány katolikus énekeskönyv is tartalmazta a vers rímekkel meg nem lágyított strófáit. Később a szentegyházi szolgálknak inkább tetszettek helyette más reggeli dicséretetek... (Vigyázzunk a szentegyházi szolgálak tetszésével mint legfőbb mércével!)

Bizonyosan nem Ambrus műve a latin eredeti, de tartalmilag szorosan követi a milánói egyházatya verseit és stílusban sem áll túl távol tőlük, noha már kora középkori módon, szolidán rímelget a *Iam lucis orto sidere*. Bár liturgikus helye először pár száz évvel a Regula utánról dokumentálható, nem kizárt, hogy már jóval korábban a Benedek —igen, Szent Benedek! — bevezette prima zsolozsmahóra himnusza volt. Sorsa a II. vatikáni zsinat által a római zsolozsmarendből törölt óráénál —vigyázzunk a szentegyházi szolgálak tetszésével! — csak egy kevésbé szerencsésebb: az új római breviáriumban mindennap ismételt himnusból kéthetes váltakozásban a második hét csütörtökjének laudeshimnusza lett.

A szigorúan biblikus nyugati liturgia által kitüntetetten megőrzött nem-bibliai költői műfaj, a zsolozsmahimnusz irodalmi és liturgikus értékeiről a következő években is több tanulmányt tervezünk, ahogy eddig sem kevés publikációnk foglalkozott Ambrus költői örökségével. Egy —ki gondolta volna jobb korszakokban!— sérülékeny, sőt elkótyavetyélhető örökséggel.

Úgy esett, hogy e lapszám megemlékező rovata nagy tanítónkat, e lap szerkesztőbizottságának tizennyolc éven át elnökét idézi fel, aki —mint egy anekdotikus részletből most megtudjuk— „[k]is kartoncédulákról buszon-villamoson a zsolozsma himnuszait tanulta.” Nem egyszerűen nagyon kedvelte, becsülte azokat, hanem a memorizálás által magáévá tette, az Éneklő Egyház népénektárba is bevezette, szíven viselve a tartalmilag hű, de jól énekelhető népnyelvű fordítások létrejöttét, amely feladathoz maga is hozzájárult. Az élő nyelv, az irodalmi ízlés változása miatt e feladat sosem zárul le teljesen.

Elég is ennyi a „kell” és az „inkább tetszik” különbségéről.

A Talmudból

Mirjám és hét gyermeke

Teéretted halunk halomra naponkint, mondja azt Írás. (Ps 44,23) A zsoltárköltő szava Mirjámról, Tanchum leányáról és annak hét gyermekéről szól. Ezeket elfogták, hét külön terembe zárták, majd az uralkodó elé vezették. „Borulj le a bálvány előtt!” — parancsolták az elsőnek. „Én vagyok az Örökkévaló, a te Istened, mondja a Tóra” — hangzott a válasz. Erre kihurcolták és megölték. Belépett a második. „Borulj le a bálvány előtt!” — „Ne legyen neked más Istened színem előtt!” — idézte ez feleletül. Megölték őt is. Belépett a harmadik testvér. „Borulj le a bálvány előtt!” — „Ne borulj le más isten előtt!” — idézte emez. Halálra ítélték őt is. A negyedik, mikor le kellett volna borulnia a bálvány előtt, ezt idézte: „Aki bálványnak hódol, átkozott legyen!” Halállal lakolt. Az ötödik a „Halljad, Izráel, az örökkévaló a mi Istenuink, az Örökkévaló egyetlenegy” szavakkal ment a halálba. A hatodik ezt idézte: „Tudd meg hát a mai napon és szíveled meg jól, hogy az Úr: Ő az Isten; az égen ott fenn és a földön itt lenn, rajta kívül nincsen más.” Végül a hetedik fiút, a legkisebbet hurcolták be. Ehhez szinte kérő hangon szólt az uralkodó: „Fiam, borulj le a bálvány előtt!” „Isten ments!” — felelte ez. — „Miért?” — A gyermek így felelt: „Mert a Tóra így szól: Te a mai napon az Örökkévalót választottad Istenednek, Ő téged ugyancsak a mai napon népül választott. Amiként mi hűségesek maradunk Istenhez, úgy lesz ő is velünk”. — „De, fiam”, mondja az uralkodó, „bátyáid már megkóstolták az életet, te még az élet előtt állasz, nem ízlelted meg szépségeit, miért halnál meg időnek előtte? Borulj le a bálvány előtt, és életben maradsz”. A gyermek ismét a Tóra szavát idézte: „Isten uralkodik örökkön örökké. Te elpusztulsz, hatalmatok megsemmisül, de a Királyok Királya az örökkévalóságig uralkodik”. Az uralkodó tovább kérte a gyermeket: „Bátyáidat már megöltem, megelégtettem az áldozatokat. Előtted ledobom majd gyűrűmet, te lehajolsz érte, felemeled, és azt fogják hinni, hogy engedelmeskedtél parancsomnak.” — „Jaj neked, király!”, kiáltott fel a gyermek. „Te ennyire tartod a magad parancsát. Mennyivel többre kell hát nekem Istenem parancsát tartanom?” — Erre elhurcolták őt is, hogy megöljék. Anyja könyörgött a poroszlóknak: „Hadd csókolom meg búcsúzásul!” — Ezt megengedték. „Öljetek meg engem előbb, nehogy látanom kelljen gyermekem halálát!” Ezt megtagadták: anyja szemeláttára ölték meg a gyermeket. Az anya reáborult fia tetemére, megölelte, megcsókolta, majd felkiáltott: „Fiam, ha eljutsz Ábrahám elébe, kiáltsd oda nevemben neki: Ne légy büszke áldozatodra! Te egyetlen oltárt emeltél, én hét oltárt emeltem. A te áldozatod megkísértésnek bizonyult csupán, az enyém azonban valóság volt.”

(Talmud Gittin 57b).

A magyar fordítás forrása: Hahn István: *A Fény Ünnepe (Chanukka)*. Szemelvényekkel, dalokkal, képekkel. (Javne könyvek) Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége. Budapest [1941]. 45–47.